

6) PROSTOR V DRAMATU (A V DIVADLE)

- drama se odehrává někde → velmi široký pojem a lze ho nahlížet z různých aspektů a hledisek
- nutno odlišit několik prostorových vrstev → tři na sebe navazující prostory

1) divadelní prostor → scéna = reálný prostor pro předvádění inscenací

- dramatický text se realizuje v divadelním prostoru
- setkávají se zde herci a diváci během představení → jeviště + hlediště (určuje vztah diváků a herců)
- uspořádány v divadelní budově X ale může se hrát např. v továrně

1.1. hlediště (= prostor pro diváky)

- oddělený od jeviště x nebo se s ním prolíná (hraje se mezi diváky, diváci sedí na jevišti...)
- vybaveno nábytkem (sedadla) + odděleno (rampou)
- *kvantitativní hledisko* (kapacita) + *kvalitativní hledisko* (hodnota akustiky a optiky → závisí na tvaru)
- prostorové uspořádání hlediště → odráží společenskou strukturu diváků (antické Řecko: pro všechny dospělé svobodné občany, až 12 000 diváků X později: členění odráží společenskou hierarchii)

1.2. jeviště (= scéna)

- prostor vizuálních složek divadelního znaku
- fixní (ale může se přesunovat s hereckou akcí) → dáno velikostí, tvarem a vztahem vůči hledišti
- půdorys – nejrůznější tvary: kruh, obdélník, čtverec, tvary písmen U, L, T
- vychází z divadelní architektury (klasické uspořádání – tzv. *kukátkové jeviště*: rám jevištního obrazu = *portál*, jeho součástí je *opona*)
- k jevišti mohou – v různých typech divadel – přiléhat ještě další prostory:
 - orchestrářiště* (divadla pro operu... → prostor mezi jevištěm a hledištěm pro divadelní orchestr)
 - provaziště* (technický prostor nad jevištěm, primárně určen pro provoz jevištní techniky)
 - zákulisi* (odsud nastupují herci, je zde inspicient, nápověda)

- *prostor vzhledem k dramatu významově zcela neutrální*

2) jevištní prostor → prostor **znakový (scénický)** → v něm se pohybují herci

- dekoracemi a rekvizitami výtvarně a scénograficky upravená část divadelního prostoru (většinou jeviště)
- každá inscenace má specifický scénický prostor → *scénografii* (umělecká složka divadelní řeči)
 - podílí se na vzniku divadelní inscenace
 - v rámci dějin divadla se vyvíjela (antika, středověk, renesance, barokní divadlo...)
 - scénický prostor může působit různě: rozlehle X stísněně, aktivně X pasivně, členitě X monolitně, symbolicky X náznakově
- scéna → *vychází z dramatického textu*:
 - přispívá k charakterizaci prostředí a doby
 - odkrývá povahu dramatické osoby, její mentalitu nebo psychický stav
 - vytváří náladovou atmosféru
- jevištní stavby (velikost, objem, tvar, barva, vzájemné konstelace)
 - důležitým prvkem ve vytváření scény – světlo (zdůrazňuje význam předmětů, vytváří atmosféru)

3) prostor dramatu (v dramatu) = prostor dramatického textu

- abstraktní prostor, který si má čtenář vytvářet sám → svou představivostí
- prostor zobrazovaný dějem dramatu (důležitý pro scénografii i pochopení smyslu dramatu)
- *jak se dozvíme z dramatu informace o prostoru?*
 - *vedlejší text dramatu* (úvodní poznámky + explicitní scénické poznámky → prostor je zde popsán)
 - *hlavní text dramatu* (je charakterizován jednáním postav nebo ho tyto postavy samy popisují → implicitní poznámky → vklíněny do dialogu, zprostředkovává dramaticky nezbytné rysy prostoru)
- prostor dramatu = fiktivní prostor → divák/čtenář ho konkretizuje ve vlastní fantazii
 - antické drama → prostor poměrně neutrální, neměnný, velmi nekonkrétní
 - alžbětinské drama → prostor velmi proměnlivý (určován implicitními textovými odkazy)
 - realistické drama (*Maryša*) → detaily nešetří, explicitní poznámky, prostor lokalizován i místně → vylíčení prostředí děje → jedním z hlavních cílů autora X u Shakespeara dominantní příběh a aktéři

4) dramatický text = odrazový můstek divákovy fantazie → přetváří jej na *imaginární prostor uměleckého díla* → na prostor dramatický (fiktivní)

- na tom se podílejí:

- *dekorace* – zapojovány do dramatických akcí + respektují dramatické dílo
- *světlo*
- *herecké jednání* → prostor dynamizuje → vzniká **dramatický prostor** s novou psychologickou kvalitou + vztahy mezi dramatickými postavami se promítají i do dramatického prostoru
- **dramatický prostor** → se málokdy kryje s viditelným prostorem jevištním = je to prostor fiktivní, který si divák/čtenář konkretizuje ve vlastní fantazii (jeho rozloha může být prakticky jakákoliv) X (rozhlas – úplné odpoutání těchto dvou prostorů, film – prostor scénický a dramatický je identický)
- **prostory mimo jeviště**
 - běžné je zehrání prostoru tzv. „za scénou“ a „mimo scénou“ → v antice sem byly umístěovány drastické výjevy vražd a masakrů, o nichž jsme informováni pomocí poslů
 - někdy lze dramatický prostor rozšířit do hlediště → jako diváci se neocítáme na jevišti X ale jsme na stejném místě jako fiktivní dramatický prostor (dívá-li se herec do publika a popisuje námořní katastrofu, ocitáme se v rámci hry ve fiktivním moři)
- **simultánní prostor** → koexistence více prostorů přímo na scéně (více plánů)
 - koexistence více prostorů přímo na scéně → vzniká *simultánní prostor* (= rozehrávání více prostorových plánů, což je předepsáno v samotném dramatickém textu) → simultánní scéna umožňuje vytvořit z prostorově odlehých dialogů svého druhu dialog nepřímý

typy prostoru dramatu

1. **jednotný X roztržštěný** → drama antické a klasicistní → zde jednota místa a děje
jednotný prostor → drama antické a klasicistní (zde se realizuje jednota místa a děje)
roztržštěný prostor → Hamlet, poměrně roztržštěný různé scény → lze se nadát překvapení
2. **uzavřený X otevřený**
uzavřený → *Romeo a Julie* – hrací prostor není jednotný (děj je situován na různá místa ve Veroně) → ale prostor uzavřený – je obklopen hradbami hlídanými stráží + prostor je velmi přehledný (rozlišen na interiér a exteriér)
x
otevřený → *Král Lear* – jen málokterá dějiště se opakují, děj hry postupně přesunut z interiérů do exteriérů
3. **přehledný X nepřehledný**

Pro rozšíření znalostí si nastudujte následující text (naleznete ho v příloze):

BUNDÁLEK, Karel: K otázce dramatického prostoru a jeho jevištní konkretizace. In *Na křižovatce umění : sborník k poctě šedesátin prof. dr. Artura Závodského*. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, s. 55-62

